

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ב

שם השיעור שמיטה או שבת הארץ?

שם המרצה הרב ד"ר יואל בן-נח

(שמות כ"ג, י-יא): "ושש שנים תזרע את ארצך, ואספת את תבואתה;

והשביעית תשמיטנה ונטשתה, ואכלו אֲבִינִי עִמָּךְ, ויתָרֶם תֹּאכַל חֵית הַשָּׂדֶה –

כֵּן תַעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ, לְזִיתְךָ";

(מכילתא: תשמטנה מעבודתה, ונטשתה מאכילתה; רשב"ם ורמב"ן: שלא תזרע ולא תאסוף).

(דברים ט"ו, א-יא): "מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים תַעֲשֶׂה שְׁמִטָּה;

וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה – (מועד קטן ב ב; גיטין לו א-ב; רבי אומר: בשתי שמיטות הכתוב מדבר... בזמן [ובספרי: במקום, בארץ ישראל] שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים; בזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים); והשאלות הגדולות: האם רבי התכוון לשמיטה שבספר שמות, שלא נזכרו בה תנאים כלל, או לשביעית שבספר ויקרא המובילה ליובל (כפי שהבינו רוב הפוסקים)? והאם חלקו חכמים על רבי? על מה? והאם הלכה כרבי?

שְׁמוֹט כָּל בַּעַל מִשָּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יִשָּׂה בְרַעְהוּ, לֹא יִגֹּשׁ אֶת רַעְהוּ וְאֶת אֲחִיו

כִּי קִרָּא שְׁמִטָּה לָהּ;

...

אִפְסָ כִּי לֹא יִהְיֶה בְךָ אֲבִיּוֹן,

כִּי בִרְךָ יִבְרַכְךָ ה' בָּאָרֶץ אֲשֶׁר ה' א-לֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ;

רַק אִם שָׁמַעַתְּ תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' א-לֶיךָ לְשַׁמֵּר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת

אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצֹוֶךְ הַיּוֹם; (ר' יוסף בכור שור וחזקוני: אם תשמרו שביעית ויובל... ויובל חוזרים נחלותיו וממכריו, ונמצא שלא יהיה בך אביון); לפי זה, שמיטת קרקע הנזכרת בשמות, ושמיטת כספים, נוהגות מן התורה גם כשיש אביונים, כלומר, שלא חילקו נחלות, ואין כל אחד מכיר שדהו (כדלהלן).

...

כִּי יִהְיֶה בְךָ אֲבִיּוֹן מֵאַחַד אֲחֵיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר ה' א-לֶיךָ נָתַן לְךָ,

לֹא תֵאֶמֶר אֶת לִבְבְּךָ וְלֹא תִקַּף אֶת יָדְךָ מֵאַחִיךָ הָאֲבִיּוֹן;

כִּי פֶתַח תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ, וְהֶעֱבַט תַּעֲבִיטֵנוּ, דִּי מַחֲסֵרוֹ אֲשֶׁר יַחֲסֵר לוֹ;

הַשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דְּבַר עִם לִבְבְּךָ בְּלִיעַל לְאֹמֹר:

קִרְבָּה שְׁנַת הַשִּׁבְעָה שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה,

וְרַעַה עֵינֶיךָ בְּאַחִיךָ הָאֲבִיּוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ, וְקִרָּא עֲלֶיךָ אֵל ה' וְהָיָה בְךָ חֹטָא;

נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יָרַע לִבְבְּךָ בְּתַתָּךְ לוֹ,

כִּי בְּגַלְלֵה דְּבַר הַזֶּה יִבְרַכְךָ ה' א-לֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ;

כִּי לֹא יִחַדֵּל אֲבִיּוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ,

עַל כֵּן אֲנֹכִי מֵצֹוֶךְ לְאֹמֹר: פֶּתַח תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לְאַחִיךָ לְעֵנֶיךָ וּלְאֲבִינֶיךָ בָּאָרֶץ";

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ב

(ויקרא כ"ה): "וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם:

כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם, ושבתה הארץ שבת לה'; (ספרא: אחרי חלוקת נחלות) –

שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך, (ספרא: שיהא כל אחד ואחד מכיר שדהו... וכרמו),

ואספת את תבואתה; (כתובות כה א; רמב"ם תרומות א כו: "כי תבאו" – ביאת כולכם);

ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ, שבת לה' –

שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר; (ספרא/ מועד קטן ג א: כל מלאכה שבשדך ושבכרמך; חכמים אומרים: אבות אסר רחמנא, תולדות לא אסר רחמנא ...) = [כיוון שפירט הכתוב 4 מלאכות אלו, רק הן אסורות מן התורה];

את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר,

שנת שבתון יהיה לארץ;

והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך, ולשכירך ולתושבך הגרים עמך;

(רש"י: שלא תנהג בהם כבעל הבית, והכל יהיו שוים בה, אתה ושכירך ותושבך);

ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל.

(ספרא ורש"י: כל זמן שחיה אוכלת בשדה, בהמה אוכלת בבית; כֹּלֶה לחיה שבשדה – כֹּלֶה לבהמתך שבבית);

וספרת לך (ספרא: בבית דין) שבע שָׁבֻתֹת שנים שבע שנים שבע פעמים ...

... (ספרא: ... וחכמים אומרים: שביעית נוהגת אע"פ שאין יובל; והיובל אינו נוהג אלא אם יש עמו שביעית);

וקדשתם את שנת החמישים שנה וקראתם דרוור בארץ לכל יִשְׁבֵיהָ,

יובל הוא תהיה לכם, ושבֹּתֶם איש אל אֲחֻזָּתוֹ ואיש אל משפחתו תִּשְׁבּוּ;

... (ספרא: בזמן שכל יושביה עליה, ולא בזמן שגלו מתוכה [אפילו חלקם]; יושביה, ולא מעורבבים);

בשנת היובל הזאת תִּשְׁבּוּ איש אל אֲחֻזָּתוֹ.

...

במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך, במספר שְׁנֵי תבואת יִמְכֹּר לך;

.....

כי יִמּוֹךְ אחיד ויִמְכֹּר מֵאֲחֻזָּתוֹ ... ויצא בִּיבֹל וְשָׁב לֵאחֻזָּתוֹ.

..... (ואין אביון! – רק מִדָּ!);

וכי יִמּוֹךְ אחיד ... וכי יִמּוֹךְ אחיד ויִמְכֹּר אחיד

וחשב עם קנהו משנת המכר לו עד שנת היבֹל

ויצא בשנת היבֹל הוא ובניו עִמּוֹ;

כי לי בני ישראל עבדים, עֲבָדֵי הֵם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים,

אני ה' א-להיכם".